

VÝSLEDKY ZISŤOVACIEHO VÝSKUMU VO ZVOLENE NA BOROVEJ HORE

RÓBERT MALČEK

V roku 2001 Lesnícke a drevárskeho múzeum vo Zvolene realizovalo archeologický výskum na polohe Zvolen-Borová Hora, evidovanej v odbornej literatúre ako nálezisko lužickej kultúry (Veliačik 1983, 189), o ktorom sme už pomerne podrobne referovali aj v príslušnom periodiku (Malček 2002). Spomínaný príspevok tvoril opis nálezových situácií, analýzou nálezového materiálu sme sa nezaoberali (Malček 2002, 127). O to sa aspoň čiastočne pokúsime v tomto príspevku.

Poloha Borová Hora sa nachádza na severnom okraji dnešného mestského osídlenia; ide o travertínovú kopu s hrúbkou travertínov 15 až 20 m, s viacerými vývermi termálnej minerálnej vody (Zvolen 1993, 11), kráter na temene vyplňa jazierko. Nadmorská výška temena je približne 335 m, prevýšenie nad hronskou nivou asi 40 m. Pahorok má pomerne mierne sklonené svahy, ktoré sa strmšie zvažujú až tesne nad Hronom, so Zvolenskou pahorkatinou ho spája široká, nevýrazná šija. Z vrcholovej plošiny je dobrý výhľad na riečne údolie od Banskej Bystrice až po Zvolen: pahorok Borová Hora sa radí k dominantám Zvolenskej kotliny (obr. 1–5).

Výskum v roku 2001 mal zisťovací charakter a rozsah výkopových prác značne limitovali finančné prostriedky; postupne som dal otvoriť 13 rezov o šírke 1 m tak, aby sa overila situácia na celej ploche budúceho staveniska (k stavbe napokon nedošlo) (obr. 2). Z hľadiska výsledkov boli najprínosnejšie rezy 7–9 na západnom svahu kopca a z nich hlavne rez 8, kde sa okrem črepového materiálu našli aj kovové predmety.

Rez 8, stratigrafia, nálezové situácie, nálezy

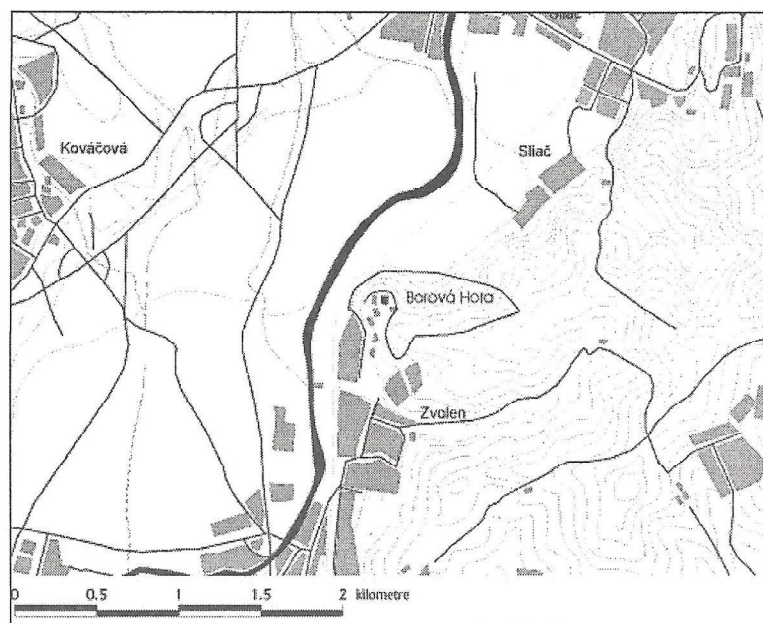
Dĺžka rezu 31 m, šírka 1 m (pred rozšírením), orientácia V-Z.

Postup prác

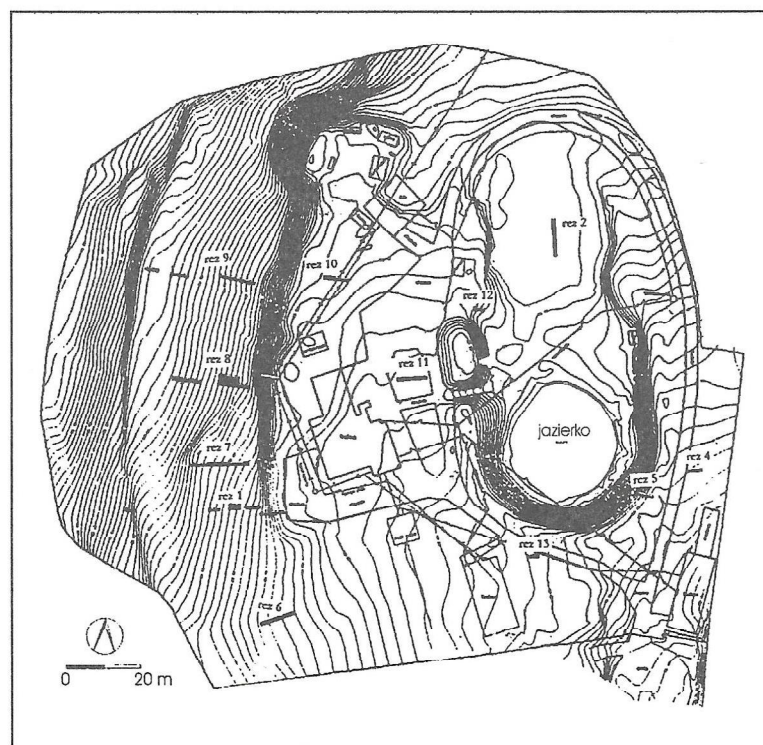
V dĺžke 0–7 m sa hĺbil bagrom, v ostatných častiach, na zalesnenom svahu, ručne postupným odkopávaním a zoškrabávaním kultúrneho horizontu.

Stratigrafia

V úseku 0–6,5 m rez prešiel prvkru hranu vrcholovej terasy, na ktorej v súčasnosti stojí budova bývalej liečebne. Ukázalo sa, že hrana vznikla umelo, navrhšením asi 3 m hrubého násypu škváry, ktorý prevrstvoval násypovú vrstvu drobného štrku, spevnenú i väčšími skalami. Medzi násyp a podložie sa vsúvala vrstva tmavohnedej hlíny. Úsek 9,7 – 18,7 m: v hornej časti tohto úseku prekryvala travertínovú platňu asi 20–30 cm hrubá vrstva humóznej hlíny, pod platňou ležala na ílovitom podloží opäť vrstvička humóznej hlíny. V dĺžke asi 13,2 m bola skala zoseknutá a vrstva hlíny zhrubla až na 70 cm; ležala na ílovitom podloží. Túto hrúbku si kultúrna vrstva zachovávala aj v spodných častiach rezu. Spád podložia bol pomerne mierny, tvorila ho ílovitá hlina, miestami travertínové bloky.

Obr. 1 Zvolen, Borová hora.

Obr. 2 Zvolen, Borová hora. Vrstevnicový plán (bývalej liečebne TBC) s rozmiestnením rezov

Obr. 3 Zvolen, Borová hora, celkový, západný pohľad

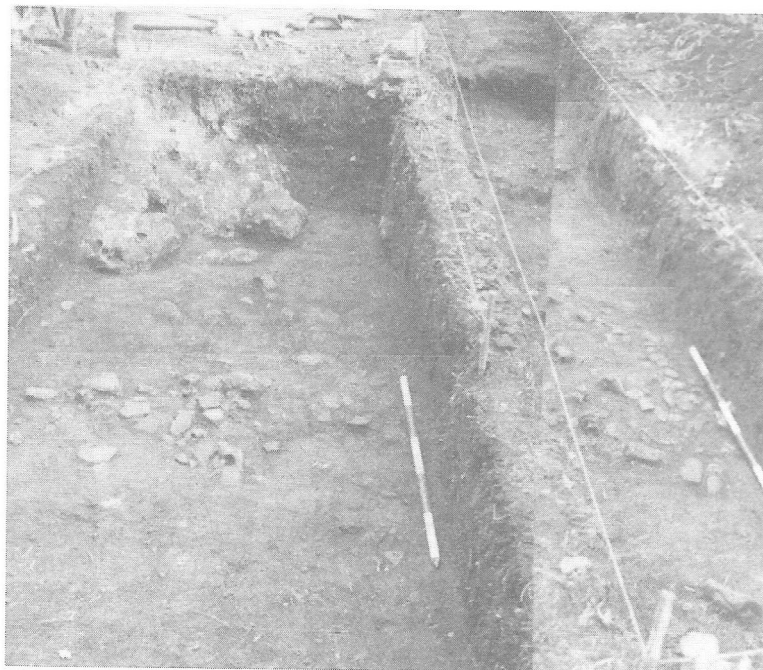
Obr. 4 Zvolen, Borová hora, západný svah – dnešný stav

Nálezové situácie

V dĺžke 14,9 m rezu sa pri odkopávaní hlíny v hĺbke 30/40 cm našiel bronzový privesok. Po rozšírení skúmanej plochy v úseku 13,2 – 18,7 m sa tu v hĺbke asi 40 cm vypreparoval zhluk črepov, hrúd mazanice

Obr. 5 Zvolen, Borová hora, západný svah bez porastu (50. roky 20. storočia)

Obr. 6 Zvolen, Borová hora. Rozšírený rez 8; nálezová situácia na rozhraní kultúrnej vrstvy a podložia

a okruhliakov; pri začisťovaní črepov sa našla ešte jedna bronzová puklička, iné kovy z tejto hĺbky nepochádzali. Na identickom mieste sa zhľuk črepov a mazanice vypreparoval aj v hĺbke 60/70 cm (obr. 6). Okrem toho sa na tejto úrovni v dĺžke 14,6 m našiel bronzový náramok. Pod ním sa po doskúmaní miesta nálezom detektorom ešte objavila trubica zlatého drôtu (obr. 7, 8). Horná „nálezová hladina“ spočívala v humóznej antropogénnej vrstve, dolná na rozhraní antropogénnej uloženiny s podloží, zlatá trubica bola kolmo zarytá do podložia v hĺbke 65–77 cm. V profile humózneho horizontu nebolo badať prípadné zvrstvenie, vrstva bola kompaktná, jednotnej štruktúry. Tesne nad odkrytými kumuláciami keramických úlomkov prebiehala hrana spomínanej travertínovej platne, zrejme sa ale nejednalo o okraj zasekaného sídliskového objektu, pretože sa platňa nasúvala na kultúrnu vrstvu. Tak či tak pomerne veľký počet hrúd mazanice a okruhliaky signalizujú v tomto priestore existenciu nejakých sídliskových objektov, na skúmanej ploche sa však priame stopy po nich nenašli.

Nálezy

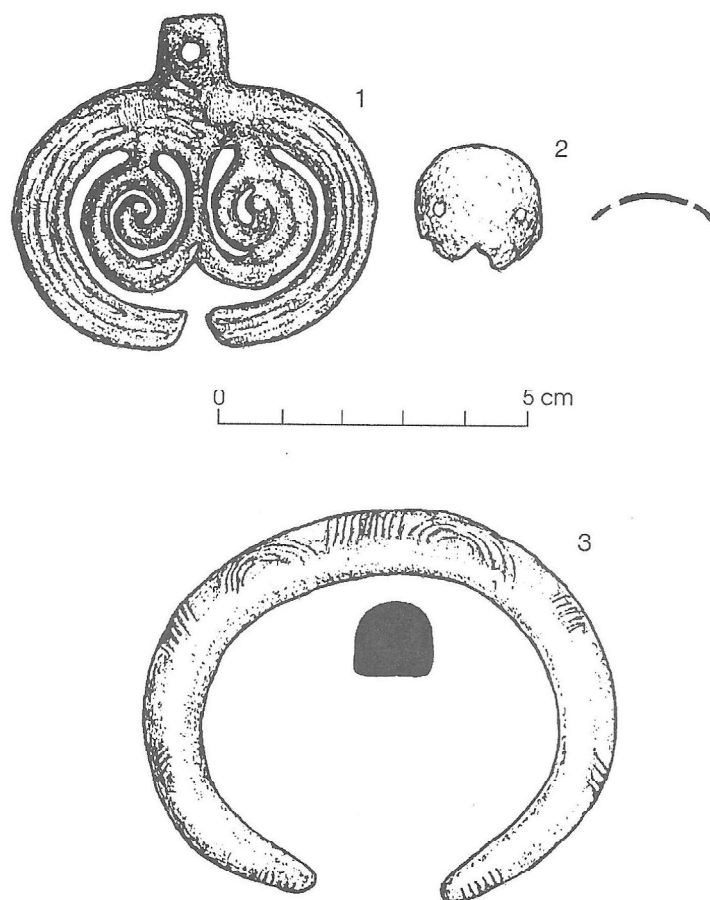
V reze 8 sa našli spolu štyri kovové predmety, hlinená (prívesok?) plastika,

Obr. 7 Zvolen, Borová hora, rez 8; situácia pri náleze zlatého zvitku

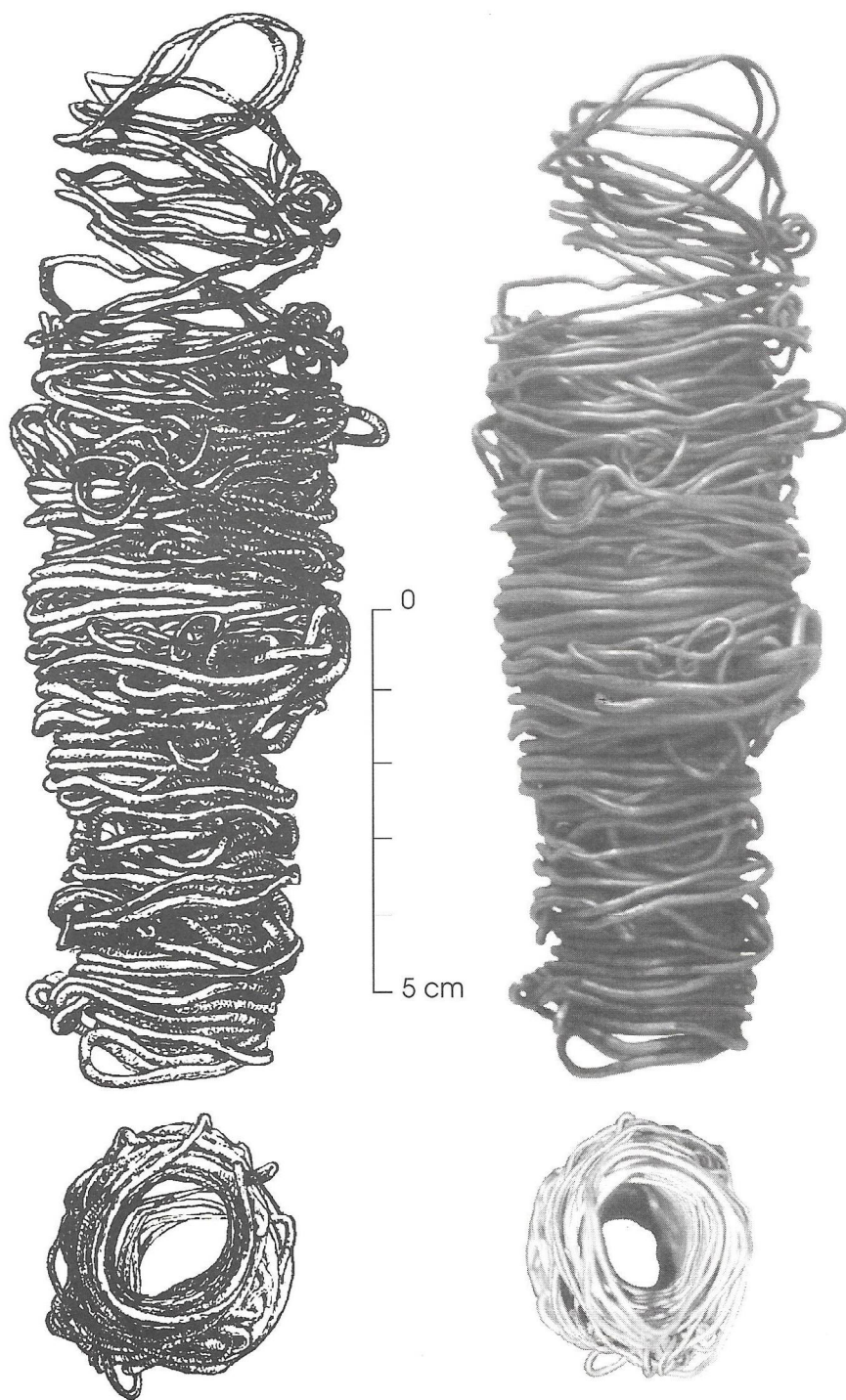
Obr. 8 Zvolen, Borová hora, rez 8; situácia pri náleze zlatého zvitku – detail

Tab. I Zvolen, Borová hora, bronzы (rez 8)

niekoľko desiatok črepov, mazanica a okruhliaky. Z keramických nálezov sa nepodarilo rekonštruovať celé nádoby, v tabuľke poskytujem aspoň výber zdobených črepov (tab. III–VII). Kovy sa nenašli naraz, keďže však boli rozptýlené v okruhu ani nie 1 m (náramok a trubica zlatého drôtu dokonca pochádzajú z toho istého miesta), je možné, že šlo o rozvlečený depot, ktorý by sa skladal z týchto predmetov.

1. Liaty lunovitý závesok so stredovým výbežkom (eviden. č. 5.142/A)¹; telo závesku tvoria dve poloblúkovité ramená na jednej strane ploché, na druhej pozdĺžne rebrované tromi rebierkami, stredový kotvovitý výbežok má ramená špirálovite zatočené, z jednej strany ploché, z druhej rebierkovite vyklenuté, ukončené náznakom tŕňa, plochá štvorcovitá stopka je prelomená okrúhlym závesným otvorom; závesok je nedohotovený, jedno rameno stredového výbežku nebolo perforované, nedokončené ostali aj rebierka na vonkajších ramenách; šírka 5,7 cm, výška 5,5 cm, hrúbka 3–4 mm; použitý materiál: bronz (tab. I.: 1).
2. Liaty tyčinkovitý náramok (eviden. č. 5.143/A); náramok má oválny tvar, výrazný plankonvexný priez, hroty otvorených, zúžených koncov sú zaoblené; telo nesie rytú výzdobu – sedem pravidelne rozmiestnených polí rýh vedených priečne cez chrbát oblúku je zoradených symetricky (jedno v strede, po troch na oboch stranách), dopĺňajú ich štyri koncentrické poloblúky opäť symetricky rozmiestnené

Tab. II Zvolen, Borová hora, zvitok zlatého drôtu (rez 8)

- do medzipolí na najvyššom vykľutí tela náramku; priemer oválu 7,8 x 6,3 cm, obvod asi 19 cm, priemer tyčinky 1,1 cm; použitý materiál: bronz (tab. I: 3).
3. Plechová puklicovitá nášivka; nášivka je okrúhla, vypuklá, pri krajoch má prerazené dva protiľahlé otvory, čiastočne je poškodená; priemer 2,0 cm, hrúbka plechu 0,1 cm. Použitý materiál: bronz (tab. I: 2).
 4. Zvitok drôtu (eviden. č. 5.144/A); predmet sa skladá z viacerých kusov špirál zrejme z dvojitého drôtu, ktoré boli pravdepodobne namotané na žrd' z organického materiálu, takže vznikla trubica vretenovitého tvaru; jednotlivé kusy boli spájané zauzlením, aby sa celok nerozpadol; na povrchu predmetu možno napočítať asi 90 vinutí, drôt je však navrstvený viackrát hlavne v hrubšej časti; na jednom konci je zvitok čiastočne rozťahnutý; dĺžka valca 10,2 cm, minimálny priemer 2,4 x 3,0 cm, maximálny priemer 4,1 x 4,3 cm, hmotnosť 422 g; použitý materiál: zlato (tab. II).

Analýza súboru

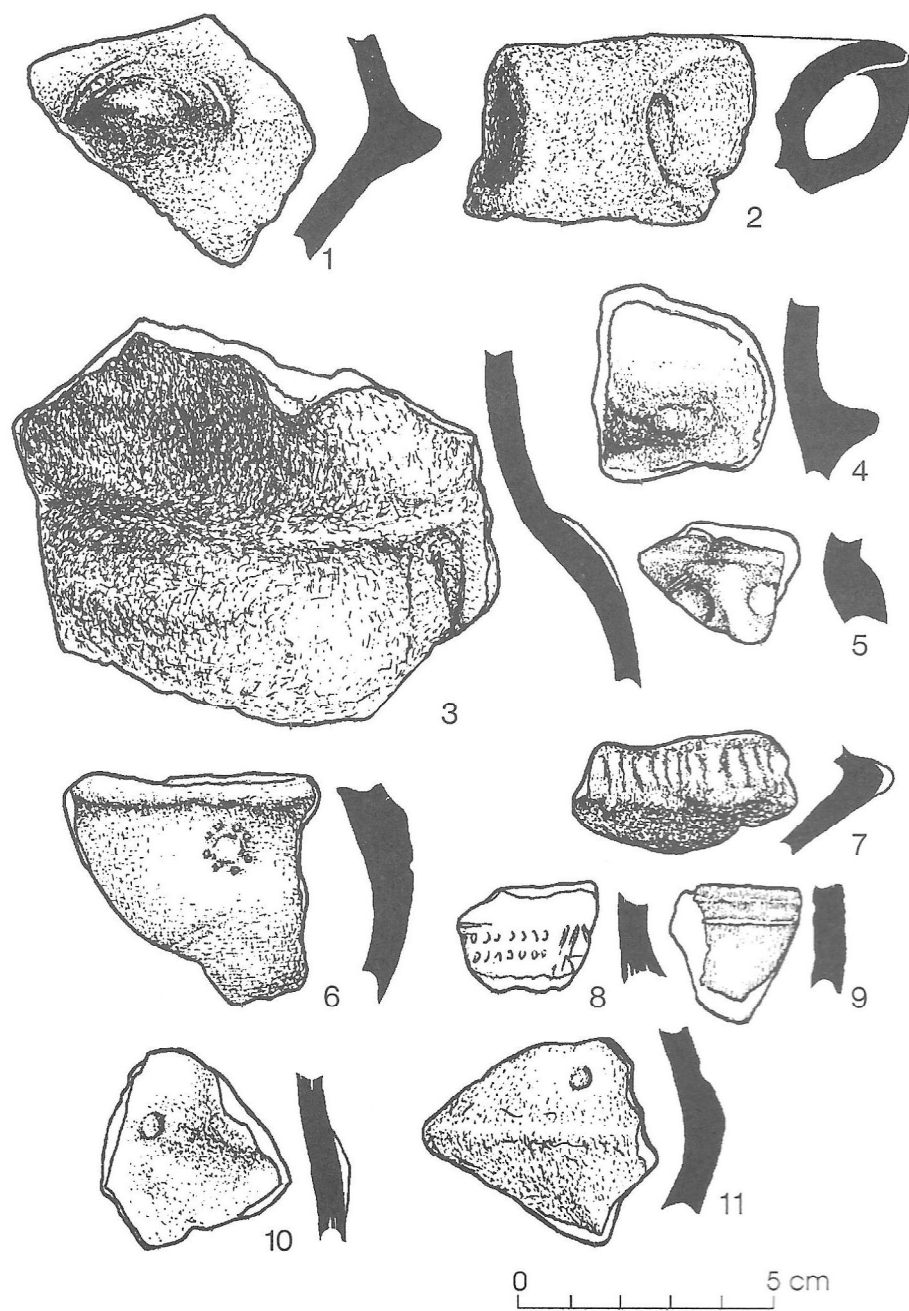
Rebrovaný lunovitý závesok z popisovaného súboru svojím tvarom a stvárnením najviac pripomína veľké závesky typu Kisterenye známe z depotov v Kisterenye (Kemenczei 1965, tab. I: 2, 6), Rimavskej Sobote (Paulík 1965, tab. III: 1, 2) a vo Zvolene (Furmánek – Kuka 1973, tab. II: 3). Napriek tomu, že sa od uvedených kusov odlišuje rozmermi (je asi o dve tretiny menší), pripomína ich natoľko, že ho možno k tomuto typu odôvodnene zaradiť (nakoniec k nemu radí V. Furmánek aj malý exemplár z hrobu v Radzovciach (Furmánek 1980, 19, tab. 9: 144). Datovaním závesku typu Kisterenye sa zaoberala A. Mozsolicsová, ktorá ich výskyt kladie do horizontu Ópályi (Mozsolics 1973, 53, 27–28, 31), M. Novotná naopak depot z Rimavskej Soboty datuje mladšie (horizont Rimavská Sobota – Buzica; Novotná 1970, 34, 64). Analýzou depotu zo Zvolena-Pustého Hradu sa zaoberal V. Furmánek a synchronizuje ho s horizontmi Dreveník – Blh (Forró – Veľký Blh) a Ožďany (Ópályi) (Furmánek – Kuka 1973, 612), napokon však dospel k záveru, že sa závesok typu Kisterenye síce používal v krátkom čase, no vyskytovať sa mohol od mladšieho až po neskoré mohylové obdobie (Furmánek 1980, 19). Doposiaľ je známych 11 kusov tohto typu závesku zo šiestich nálezových súborov – Kisterenye, Rimavská Sobota, Radzovce, Zvolen-Pustý Hrad, Zvolen-Borová Hora. Jedná sa teda o šperk zjavne zriedkavý, k tomu všetky kusy (až na závesok z Radzoviec – ten ale prešiel žiarom) vykazujú rovnaké štýlové prvky (v dvoch variantách) – navodzuje to dojem, že sa tento šperk vyrábala v krátkom časovom úseku; keďže sa typologicky a kultúrne spája s predchádzajúcim vývojom bronzovej industrie v Karpatskej kotline (Furmánek 1980, 19; dobre to dokumentuje práve nález z Borovej Hory), aj jeho výrobu snáď treba hľadať v období staršom ako je horizont Rimavská Sobota – Buzica (iná vec je doba jeho *deponovania*). Treba ešte podotknúť, že tento typ je v lužickom prostredí celkom cudzím prvkom, totiž prvkom, ktorý sa viaže na bronzovú industriu pilinskej kultúry (Veliačik 1983, 81).

Na rozdiel od popisovaného závesku predstavuje oválny tyčinkovitý náramok s otvorenými zúženými koncami tvar vyskytujúci sa hojne počas dlhého obdobia a v rôznych kultúrnych okruhoch. Tvar náramku je prispôsobený stavbe ľudského zápästia, prierez tyčinky je zväčša oblý alebo, ako v našom prípade, z vnútornej strany plochý. Tento typ šperku je v Karpatskej kotline známy už v kozziderskom horizonte (Mozsolics 1967, tab. 60: 5–7; tab. 63: 4, 6) a vyskytuje sa ešte aj v horizonte Kurd (Mozsolics 1985, 64; tab. 145: 26–28), no charakteristický je podľa A. Mozsolicsovej predovšetkým pre horizont Ópályi (Mozsolics 1985, 64), kde sa často aj hromadne objavuje v depotoch (Mozsolics 1973, tab. 60: 1–10; tab. 61: 2–4, 6, 7; tab. 64, 65). Podskupinou tohto typu šperku, do ktorej sa radí aj boroviansky kus, je náramok D- (plankonvexného) prierezu tyčinky; tento prvok však nemá z hľadiska chronológie

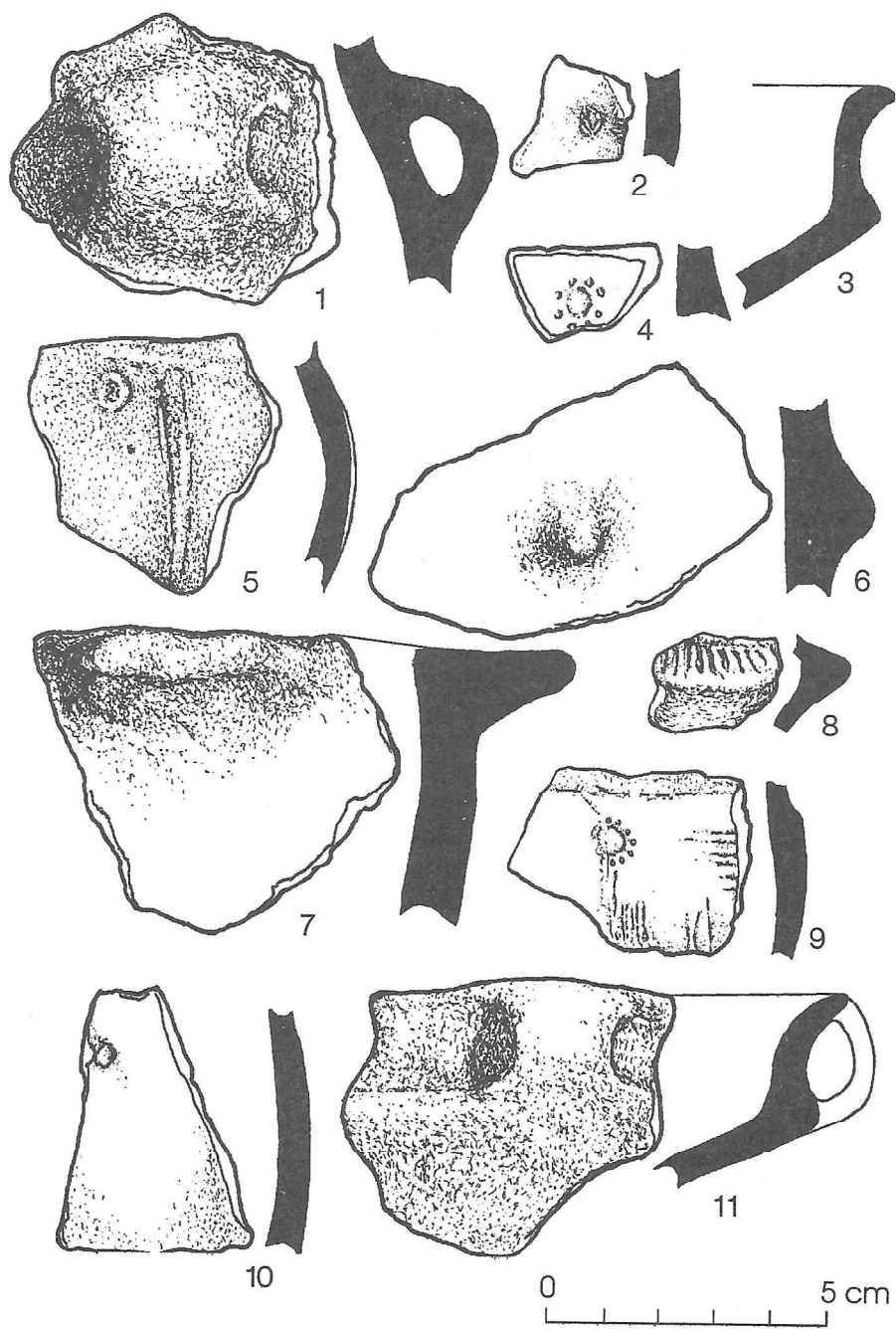
ani typológie podstatnejší význam (Veličák 1983, 76). V lužickej oblasti je takýto typ náramku zriedkavý (Veličák 1983, 75), v pilinskom prostredí sa vyskytuje vo viacerých depotoch (Furmánek 1977, tab. XXV: 8; tab. XXVIII: 4; Mozsolics 1973, tab. 61A: 2–4; 64: 6) a to od stupňa BC (BC₂), počas celého stupňa BD a ojedinele ešte v HA1 (Furmánek 1977, 273). Prierezom tyčinky, tvarom oválu a poňatím výzdoby náramok z Borovej Hory najviac pripomína kusy z pilinského prostredia, a to najmä náramky z ožďianskeho depotu (Paulík 1965, tab. XI: 5–8; Furmánek 1977, tab. XXV: 8). Odlišuje sa od nich predovšetkým uplatnením koncentrických oblúkov v medzipoliach – tento prvok je však osobitý a vlastne bez analógií, snáď sa tu prejavila invencia výrobcu. Do horizontu Ožďany napokon patrí aj depot pilinských bronzov zo Zvolena-Pustého Hradu (Furmánek 1973, 612).

Zvitok zlatého drôtu v takej podobe, v akej sa našiel na Borovej Hore, predstavuje unikátny predmet, v skutočnosti sa však jedná o depot špirál z dvojitého drôtu so spätnou kľučkou a to je „šperk“ nachádzaný v širokom priestore strednej Európy, najhornejšie ale v Čechách (Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997, katalóg nálezov), jednak v hrobách českofalckej mohylovej kultúry (Čujanová-Jílková 1975), jednak v depotoch z hradiska vo Velimi (Hrala – Sedláček – Vávra 1992, 307) a v depotoch stredodunajskej mohylovej kultúry (Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997, 170). V tomto priestore sú špirály z dvojitého drôtu vôbec najčastejším zlatým nálezom a zrejme slúžili ako polotovary pre výrobné a obchodné účely (Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997, 170), ani tu však nemali len profánny význam, keďže vo Velimi sa našli v priekope spolu s ľudskými obetami (Hrala – Sedláček – Vávra 1992, 293) a symbolickú funkciu mohli mať aj v českofalckých mohylách (Čujanová-Jílková 1975, 112). V Karpatskej kotline sa obdobné zlaté špirály vyskytujú zriedkavejšie, lenže aj tu sú známe z depotov, hlavne vo východnej časti kotliny: Pétérvására (Kemenczei 1965, tab. III), Firtéazu (Mozsolics 1973, tab. 80: 3, 4), Carani (Mozsolics 1973, tab. 106) a rozvinuté v Ófehertó (Mozsolics 1973, tab. 97: 4–6; tab. 98) – v týchto depotoch sa spolu vyskytujú špirály z hladkého drôtu i špirály tordované. Na Slovensku sa drôtený zlatý šperk objavuje pomerne vzácné: Kežmarok – štyri záušnice, z toho jedna čiastočne tordovaná (Novotný – Novotná 1989/1990, 131, obr. 1), jeden čiastočne tordovaný náramok z neznámej lokality niekde medzi Kremnicou a Martinom (Bartík 2002, 29, obr. 1, 2), jednoduché drôtené záušnice v pilinskom hrobe v Barci (Jílková 1961, 91, obr. 12: 6). Ďalšie, dnes už stratené nálezy pochádzajú opäť zo Zvolena-Borovej Hory: podľa mestskej zápisnice sa tu v roku 1723 našli „dva krúžky (circuli) z čistého zlata, vážiace 10 kremnických dukátov, v hrúbkosti tenkej slamy žitnej“, zlaté predmety sa objavili aj v rokoch 1737 a 1836 (Bánik 1891, 60, 61) a v 1857 sa pri čistení jazierka (!) na vrcholovej plošine v rašelini našiel „1/2 stopy dlauhý, 18 gránů těžký, rylem profatý drát ryzého zlata“ (Anonym 1857, 226).

Zvitok zlatého drôtu z Borovej Hory je sám osebe časovo nezaraditeľný. V kontexte s vyššie popisovanými bronzami ho možno datovať do rannej fázy mladšej doby bronzovej, teda viac-menej v zhode s inými slovenskými nálezmi zlatého drôteného šperku (Novotný – Novotná 1989/1990, 132; Bartík 2002, 30); k podobnému záveru napokon nepriamo vedie aj prekvapivé množstvo zlatého kovu z Borovej Hory – obdobie B IV (horizonty Forró a Ópályi) sa vo východnej časti Karpatskej kotliny vyznačuje početným výskytom zlatých depotov a tým aj väčšou spotrebou zlata (Mozsolics 1973, 189–210, Furmánek – Horst 1982, mapa 7 a 8).

Tab. III Zvolen, Borová hora, výber črepového materiálu (rez 8)

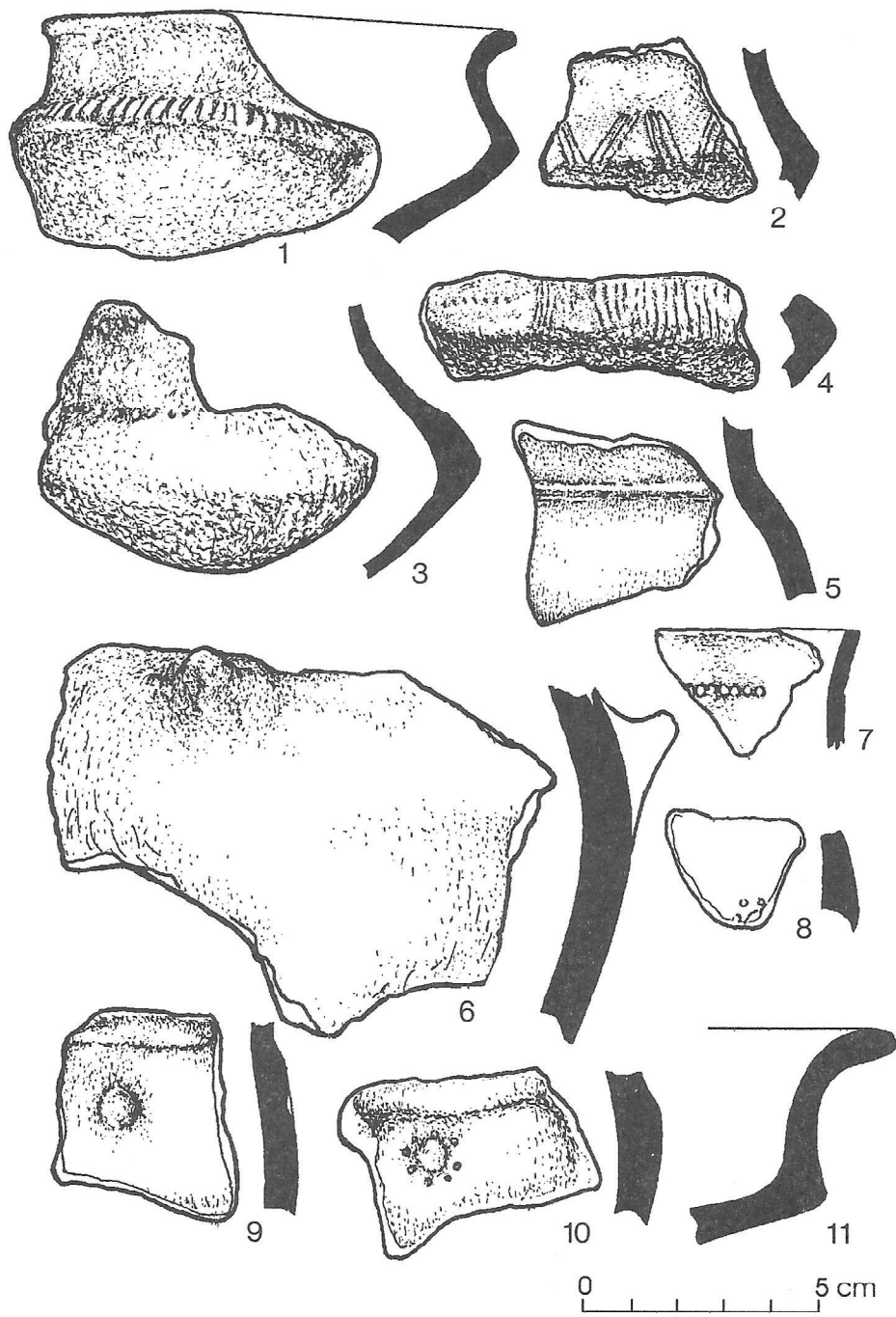
Tab. IV Zvolen, Borová hora, výber črepového materiálu (rcz 8)

Pilinské štýlové znaky však nenesú len bronzové ale aj súbor keramiky získanej v reze 8. Z keramických tvarov možno v črepoch rozoznať ostro profilované misy, amfory, veľké amforovitú či hrncovitú tvary (posadenie úch na bruchu či na pleci), snád' šálky. Povrch črepov je niekedy slamovaný, vo výzdobe sa uplatňujú vhlbené, ryté a plastické prvky a ich kombinácie: motív jamky či jamky lemovanej vpichmi (rozeta); rytá obežná výzdoba: krokviča, rady jamiek, pásy zvislých rýh; rebierka, výčnelky: jazykovité, bradvkovité a hrotité, zhora lemované polkruhovým žliabkom. Inak sa žliabkovanie vo výzdobe neuplatnilo (viď obrázky). Väčšina z uvedených znakov chýba na keramike lužickej, no vyskytuje sa na rôznych tvaroch pilinského riadu (Furmánek 1977, tabuľky).

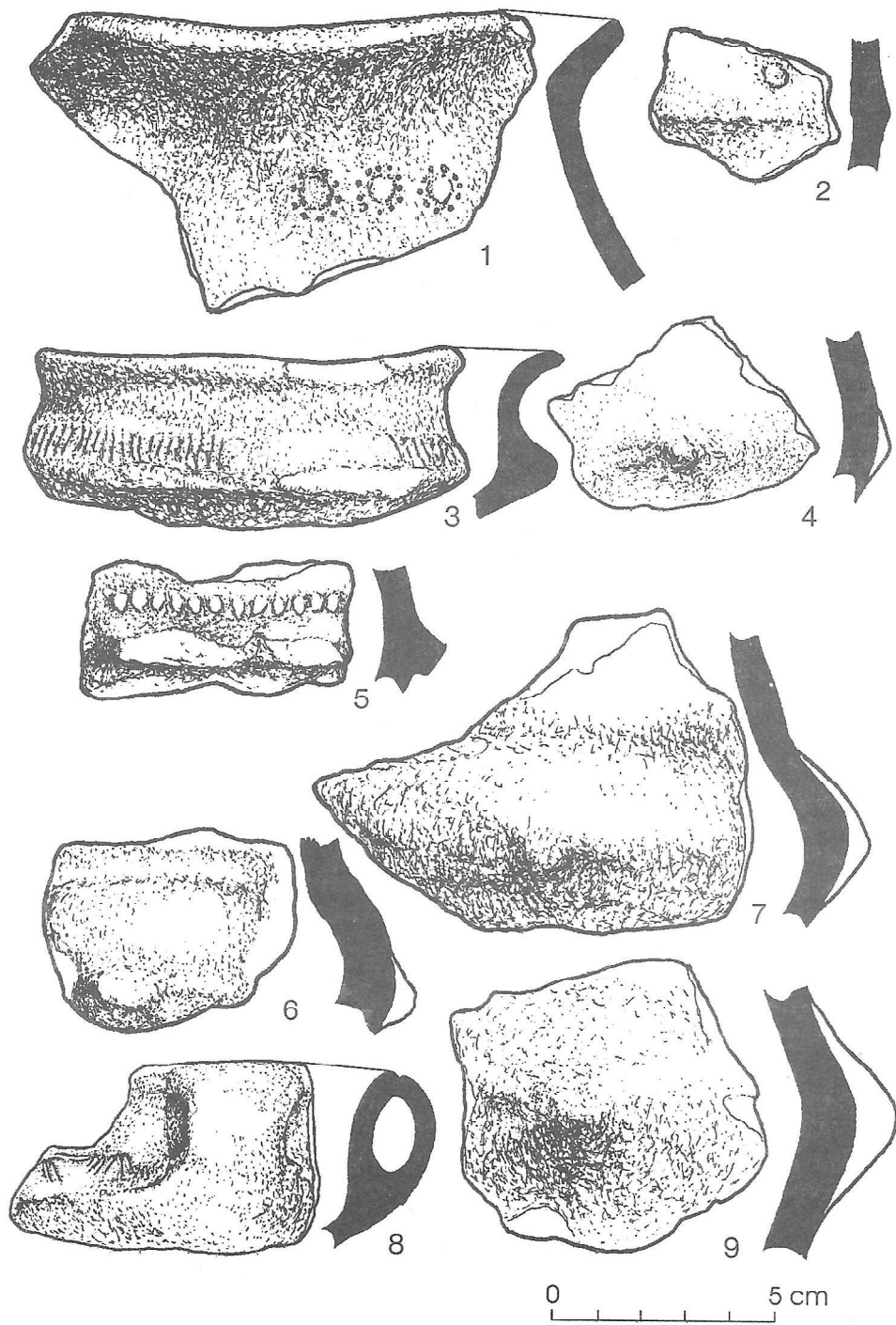
Kontext – úvahy, hypotézy

Na úvod treba poznamenať, že stav poznania doby bronzovej vo Zvolene je kusý, plošne – a čiastočne – bolo preskúmané iba pohrebisko v polohe Balkán (Balaša 1960). Na základe doterajších poznatkov možno v priestore mesta predpokladať existenciu dvoch žiarových pohrebísk – polohy Balkán-Krivá Púť a Podborová (ľavobrežná terasa Hrona v susedstve Borovej Hory za Borovianskym potokom) a dvoch sídlisk – jedného na ľavobrežnej terase Slatiny (polohy Pod Drahami-Haputka) a jedného v polohe Borová Hora. Pustý Hrad bol osídlený (a opevnený?) asi až v neskorej dobe bronzovej, v mladšej dobe bronzovej podobne ako na severnom Slovensku mohol byť „miestom náboženských rituálov a ukladania votívnych predmetov“ (Veliačik 2004, 71). Zrejme znaky náboženského okrsku (výrazná poloha, termálne pramene, jazierko v kráteri + depoty) nesie aj Borová Hora, na druhú stranu pomerne mierne, rozložené svahy nevyššie nad Hronom pokryté sídliskovou vrstvou naznačujú profánny charakter osídlenia. Jedno však nevyklučuje druhé, kultový okrsek mohol podmieniť význam predpokladanej osady. Podobne dvojako možno interpretovať nález zlatého zvitku, aj keď výnimočným množstvom nahromadených špirál sa zvitok určite vymyká iným depotom obsahujúcim tento druh „šperku“.

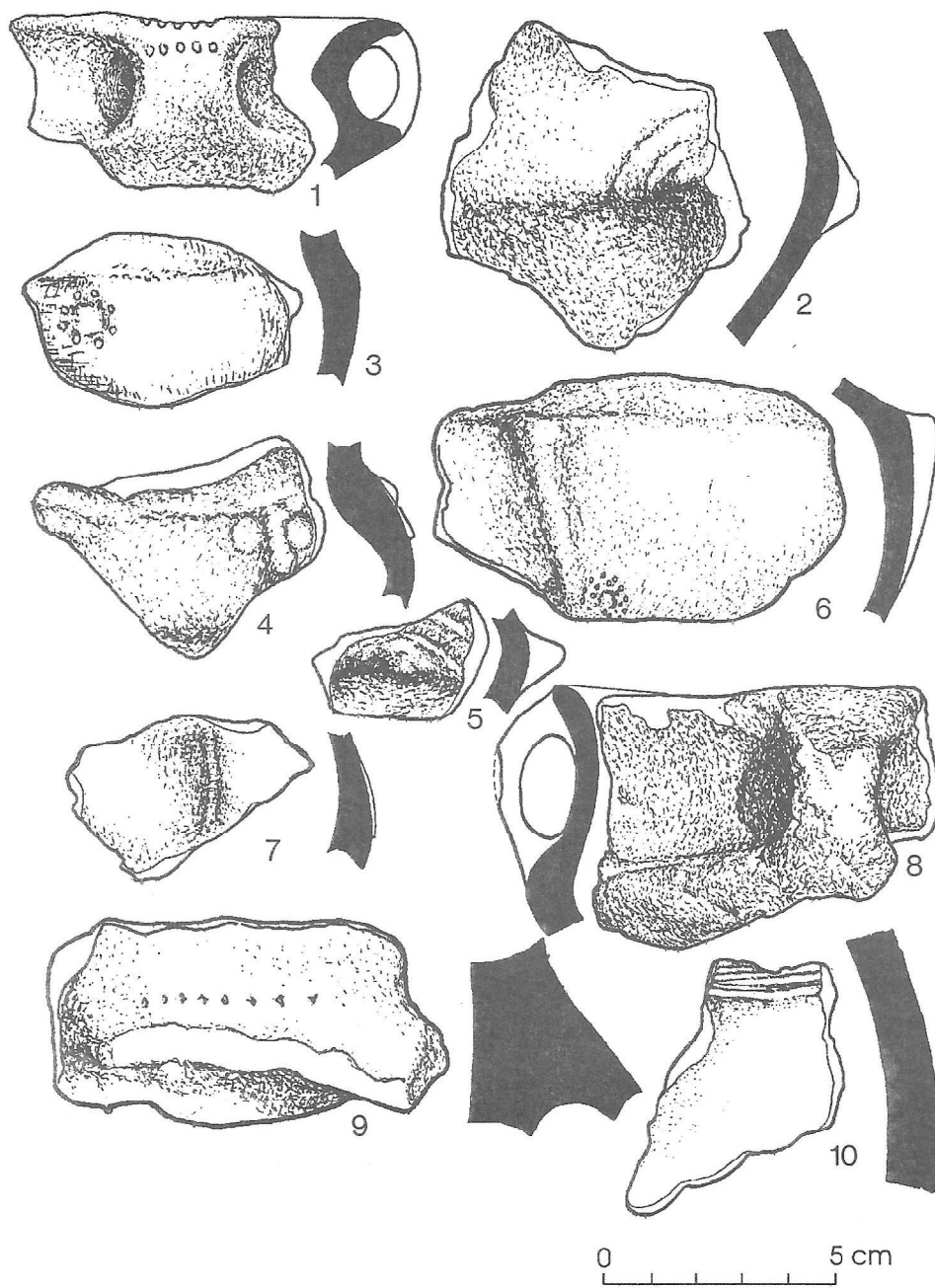
Súbor pilinských črepov v spoločnosti bronzov pilinskej proveniencie zo sídliskovej vrstvy na Borovej Hore pozmeňuje aj pohľad na obraz osídlenia zvolenského priestoru v danom období. Nie je podľa mňa dôvod naďalej interpretovať pilinské depoty zo Zvolena-Pustého Hradu jednoznačne ako import v domácom lužickom prostredí. Keďže doklady o osídlení Zvolenskej kotliny v staršej a strednej dobe bronzovej zatiaľ chýbajú (Zvolen 1993, 33; či je to tak ukáže analýza nálezového materiálu z Lieskovca-Hrádku, v ktorom sa vyskytli aj pilinské črepy), datovanie najstaršieho z depotov do horizontu Ožďany (Furmánek – Kuka 1973, 612) by takto mohlo určiť tunajší najstarší, a to azda pilinský horizont osídlenia kotliny v tejto epoche – čiže prítomnosť enklávy pilinských producentov posunutej bližšie k stredoslovenským medeným zdrojom, ako to navrhol V. Furmánek (Furmánek 1979, 54), vzápätí však nasledovanej (?) príchodom lužického obyvateľstva (najstarší horizont pochovávaní na pohrebisku Balkán spadá do BD; Batora 1979, 77). Skutočnosť, že sa vo Zvolene objavujú dve tradície v zdobení keramiky aj neskôr, a to až do neskorej doby bronzovej (Batora 1979, 77–78, Malček – Mihok 2001, obr. 2–4, 7), snád' poukazuje na charakter zvolenského teritória ako obchodného a asi aj výrobného centra nadregionálneho významu (zlato z Borovej Hory, depoty z Pustého Hradu a Balkánu), ktoré sa nachádzalo v kontaktnej zóne dvoch kultúrnych oblastí, definovanej J. Bátorom schematicky ako zvolenská skupina lužickej kultúry (Batora 1979).

Tab. V Zvolcn, Borová hora, výber črepového materiálu (rez 8)

Tab. VI Zvolen, Borová hora, výber črepového materiálu (rez 8)

Tab. VII Zvolen, Borová hora, výber črepového materiálu (rez 8)

POZNÁMKA

¹ Uvádzame evidenčné čísla druhostupňovej evidencie Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene.

LITERATÚRA

- ANONYM 1857: Slovenské noviny 69, s. 226.
- BALAŠA, G. 1960: Zvolen v lužickom období. Banská Bystrica.
- BARTÍK, J. 2002: Gold bracelet from Middle Slovakia. In: Anodos. Studies of the Ancient World 2/2002 in Honour of Mária Novotná, s. 29–30.
- BÁNIK, J. 1891: Slobodné a kráľovské mesto Zvolen. Turčiansky Sv. Martin.
- BÁTORA, J. 1979: Žiarové pohrebiska lužickej kultúry v oblasti Zvolena. Slov. Arch. XXVII-1, s. 57–83.
- ČUJANOVÁ-JÍLKOVÁ, E. 1975: Zlaté predmety v hrobech českofalcké mohylové kultúry. Pam. Arch. LXVI-1, s. 74–132.
- FURMÁNEK, V. – KUKA, P. 1973: Bronzový depot piliňské kultúry ze Zvolena. Arch. Rozhledy 25, s. 603–614, 667–668.
- FURMÁNEK, V. 1977: Pilinyer Kultur. Slov. Arch. XXV-2, s. 251–370.
- FURMÁNEK, V. 1974: Svedectvo bronzového veku. Bratislava.
- FURMÁNEK, V. 1980: Die Anhänger in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde XI-3. München.
- FURMÁNEK, V. – HORST, F. 1982: Die sozialökonomische Entwicklung der bronzezeitlichen Stämme in Mitteleuropa (eine Übersicht). In: Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa, Berlin – Nitra.
- HRALA, J. – SEDLÁČEK, V. – VÁVRA, M. 1992: Velim: a hilltop site of the Middle Bronze Age in Bohemia. Pam. Arch. LXXXIII-2, s. 288–308.
- KEMENCZEI, T. 1965: Die Chronologie der Hortfunde vom Typ Rimaszombat. A Herman Ottó múzeum évkönyve 5, s. 105–175.
- LEHRBERGER, G. – FRIDRICH, J. – GEBHARD, R. – HRALA, J. 1997: Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren. Herkunft – Technologie – Funde I, II. Památky archeologické, Supplementum 7. Ed. J. Fridrich, R. Gebhard, J. Hrala a G. Lehrberger. Praha.
- MALČEK, R. 2002: Zisťovací výskum na polohe Zvolen-Borová Hora. AVANS 2001, s. 125–128.
- MALČEK, R. – MIHOK, L. 2001: Záchranný výskum na polohe Hapatka vo Zvolene. AVANS 2000, s. 144–145.
- MOZSOLICS, A. 1967: Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depothorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás. Budapest.
- MOZSOLICS, A. 1973: Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Forró und Ópályi. Budapest.
- MOZSOLICS, A. 1985: Bronzefunde aus Ungarn. Depothorizonte von Aranyos, Kurd und Gyermely. Budapest.
- NOVOTNÁ, M. 1970: Die Bronzhortfunde in der Slowakei. Spätbronzezeit. Bratislava.
- NOVOTNÝ, B. – NOVOTNÁ, M. 1989/1990: Zwei unbekannte Goldfunde aus der Slowakei. Starinar XL–XLI, s. 131–134.
- PAULÍK, J. 1965: Súpis medených a bronzových predmetov v Okresnom vlastivednom múzeu v Rimavskej Sobotě. Štud. Zvesti AÚ SAV 15, s. 33–106.
- VELIAČIK, L. 1983: Die Lausitzer Kultur in der Slowakei. Nitra.
- VELIAČIK, L. 2004: Nové poznatky k štruktúre hradísk lužickej kultúry na severnom Slovensku. Štud. Zvesti AÚ SAV 36. Zvolen 1993. Ed. V. Vaníková. Zvolen.

ERGEBNISSE DER ERMITTLUNGSGRABUNG IN ZVOLEN, BOROVÁ HORA

RÓBERT MALČEK

Der Hügel Borová Hora befindet sich am Nordrand der Stadt Zvolen; es handelt sich um eine Travertinkuppe mit mehreren Quellen von thermalem Mineralwasser (Zvolen 1993, 11), der Krater am Hügelgipfel ist mit einem Kleinsee ausgefüllt. Die Ausgrabung in dieser Lage im J. 2001 hatte einen Ermittlungscharakter; schrittweise wurden 13 Schnitte geöffnet, hinsichtlich der Ergebnisse waren am ergiebigsten die Schnitte 7–9 am Westhang des Hügels und davon vor allem der Schnitt 8, wo außer Scherbenmaterial auch Metallgegenstände gefunden wurden: in 14,5 m der Schnittlänge fand man bei der Bodenabtragung in einer Tiefe von 30/40 cm einen Bronzeanhänger (Tab. I: 1). Nach Erweiterung der untersuchten Fläche im Abschnitt von 13,2 m – 18,7 m hat sich hier in einer Tiefe von etwa 40 cm eine Anhäufung von Scherben, Lehmewurfknollen und Geröllsteinen auspräpariert; bei Säuberung der Scherben fand man noch einen Bronzebuckel (Tab. I: 2), sonst gab es keine anderen Metallgegenstände mehr aus dieser Tiefe. An identischer Stelle hat sich eine Anhäufung von Scherben (Tab. III-VII) und Lehmewurf auch in der Tiefe von 60/70 cm auspräpariert (Abb. 6). Außerdem wurde auf dieser Ebene in der Länge von 14,6 m ein Bronzearmring gefunden (Tab. I: 3). Darunter hat man bei der Nachsuche mit Detektor noch einen Tubus aus Golddraht entdeckt (Abb. 7, 8, Tab. II). Das obere „Fundniveau“ ruhte innerhalb der humosen anthropogenen Schicht, das untere dann an der Schnittstelle der anthropogenen Auflagerung und des Untergrundes, der Goldtubus war senkrecht in den Untergrund in einer Tiefe von 65–77 cm eingesteckt. Im Profil des humosen Horizontes konnte man keine Schichtung beobachten, die Schicht war kompakt, von einheitlicher Struktur. Eine relativ hohe Zahl der Lehmewurfknollen und die Geröllsteine signalisieren in diesem Raum die Existenz von irgendwelchen Siedlungsobjekten, auf der untersuchten Fläche wurden jedoch keine direkten Spuren davon gefunden.

Die Bronzen sowie Keramik tragen die Pilinyer Stilmerkmale; Analogie zu den Bronzen datieren den ganzen Fundverband in die Stufe BD, bzw. noch in den Horizont Oždany – ähnlich ist auch das Depot aus Zvolen-Pustý Hrad datiert (Furmánek – Kuka 1973, 612), wo ebenso wie im Depot aus Borová Hora der Anhänger vom Typ Kisterenye vorkommt.

Der Hügel Borová Hora trägt offensichtliche Zeichen eines religiösen Bezirks (deutliche Lage, Thermalquellen, Kleinsee im Krater + Depots), andererseits die relativ sanften, ausgedehnten Hänge nicht hoch über der Gran bedeckt mit Siedlungsschicht deuten einen Profancharakter der Besiedlung an. Das Eine schließt aber das Andere nicht aus, der Kultbezirk konnte die Bedeutung der vermuteten Siedlung bedingen. Ähnlich zweifach kann man auch den Fund der goldenen Drahtrolle interpretieren, auch wenn sie durch die außergewöhnlich hohe Zahl von Spiralen sicherlich von den anderen Depots mit dieser Art von „Schmuck“ abweicht.

Die Kollektion von Pilinyer Scherben vergesellschaftet mit Bronzen von Pilinyer Provenienz aus der Siedlungsschicht auf Borová Hora ändert auch das Siedlungsbild im Raum von Zvolen in gegebener Zeit. Es besteht kein Grund mehr die Pilinyer Hortfunde aus Zvolen-Pustý Hrad eindeutig als Import in heimischer Lausitzer Umgebung zu interpretieren. Da im Zvolenská Becken die Siedlungsbelege aus der Alt- und Mittelbronzezeit vorerst

fehlen (Zvolen 1993, 33), könnte die Datierung vom ältesten Hortfund in den Horizont Oždany (Furmánek – Kuka 1973, 612) auf diese Weise den ältesten, vielleicht Pilinyer Siedlungshorizont im hiesigen Becken in dieser Periode bestimmen – d. h. die Anwesenheit einer Enklave von den Pilinyer Produzenten verschoben näher an die mittelslowakischen Kupferquellen als es V. Furmánek vorgeschlagen hat (Furmánek 1979, 54), gleich nachher aber durch die Ankunft der Lausitzer Bevölkerung verfolgt (?) (der älteste Bestattungshorizont auf dem Gräberfeld Balkán fällt in die Stufe BD; Batora 1979, 77). Die Tatsache, dass in Zvolen auch später zwei Traditionen in Verzierung von Keramik vorkommen, u. z. bis zur Spätbronzezeit (Batora 1979, 77–78; Malček – Mihok 2001, obr. 2–4, 7), deutet vielleicht auf den Charakter des Zvolener Territoriums als eines Handels- und wohl auch Produktionszentrums von überregionaler Bedeutung hin (das Gold aus Borová Hora, Hortfunde aus Pustý Hrad und Balkán), das sich innerhalb einer Kontaktzone von zwei Kulturkreisen befand.

*Mgr. Róbert Malček, Archeologický ústav SAV, Akademická 2, 949 01 Nitra
robert.malcek@savba.sk*